

הרב יהודה גרשוני

תקיעת חצוצרות בהקהל

ראשי פרקים

- א. התוקעים בחצוצרות
- ב. היכן התקיים מעמד הקהל?
- ג. החובה להקהיל, על המלך או בית הדין?

א. התוקעים בחצוצרות

הרמב"ם בהל' חגיגה ג, ד: "כיצד הוא קורא? תוקעין בחצוצרות בכל ירושלים כדי להקהיל את העם". בתוספתא סוטה פ"ז ה"ח: "אותו היום כהנים עומדים בגדרים ובפרצות וחצוצרות של זהב בידיהם, תוקעין ומריעין ותוקעין... שכר גדול היה לאנשי ירושלים שמשכירין חצוצרות בדינר זהב. בו ביום ראה ר' טרפון חיגר עומד ומתריע בחצוצרות משם אמרו חיגר תוקע במקדש".

דברי הרמב"ם לכאורה תמוהים, שלא הביא כלל שהכהנים היו תוקעים בחצוצרות, רק כתב סתם "כיצד הוא קורא? תוקעין בחצוצרות". בירושלמי יומא פ"א ה"א (ובירושלמי הוריות פ"ג ה"ג; בירושלמי מגילה פ"א ה"י):

וכי רבי טרפון אביהן של כל ישראל לא טעה בין תקיעת הקהל לתקיעת קרבן? דתני "ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות" (במדבר י, ח). תמימים ולא בעלי מומין, דברי רבי עקיבא. אמר לו רבי טרפון: אקפח את בניי, אם לא ראיתי אחי אמי, חיגר באחת מרגליו עומד בעזרה חצוצרתו בידו ותוקע. אמר לו רבי עקיבא: רבי, שמא לא ראיתה אלא בשעת הקהל, ואני אומר בשעת קרבן? אמר לו רבי טרפון: אקפח את בניי שלא היטיתה

---

* תלפיות, ניו יורק: ישיבה אוניברסיטה, חלק ו, תשי"ג עמ' 129-133.

הרב יהודה גרשוני

ימין ושמאל. אני הוא שראיתי את המעשה ושכחתי, ולא היה לי לפרש, ואתה דורש ומסכים לשמועה. הא כל הפורש ממך כפורש מחיו.

ובספרי במדבר פסקא עה:

הכהנים, בין תמימים בין בעלי מומים, דברי ר' טרפון. ר' עקיבא אומ' תמימים ולא בעלי מומים. נאמר כאן כהנים ונאמר להלן כהנים, מה כהנים האמורים להלן תמימים ולא בעלי מומין, אף כהנים האמורים כאן תמימים ולא בעלי מומין. א"ל רבי טרפון: עד מתי מגבב ומביא עלינו, עקיבא איני יכול לסבול. אקפח את בניי אם לא ראיתי שמעון אחי אימא שהיה חגר ברגלו אחת שהיה עומד ומריע בחצוצרות. אמר לו: הין רבי, שמא בהקהל ראית שבעלי מומין כשרין בהקהל וביום הכיפורים וביובל? א"ל העבודה שלא בידיתה. אשריך אברהם אבינו שיצא מחלציך עקיבא. טרפון ראה ושכח, עקיבא דורש מעצמו ומסכים להלכה. הא כל הפורש ממך כפורש מחיו.

ולכאורה צ"ע שהירושלמי הביא שהטעות של ר' טרפון היתה בשעת הקהל והחליף לתקיעה על הקרבנות, ובספרי בהעלתך הביא שהטעות היתה מר"ה ויוה"כ ביובל לתקיעה על הקרבנות.

ולכאורה יש לומר כיון שלפי הירושלמי בעל מום כשר בהקהל, ובתוספתא בסוטה מבואר שהחצוצרות של הקהל לא היו כלי שרת, שהרי נאמר שם שאנשי ירושלים היו משכירין חצוצרות בדינר זהב, ולפי זה, זר גם כן כשר. לפיכך השמיט הרמב"ם כהן וכתב סתם שתוקעין בחצוצרות בכל ירושלים להקהיל את העם.

ב. היכן התקיים מעמד הקהל?

אבל בכל זאת קשה, הרי בתוספתא סוטה נזכר שהכהנים עומדים ותוקעין בחצוצרות בכל ירושלים. ונ"ל לבאר את הדבר כך. בתוספתא סוטה פ"ז מ"ט נאמר:

בימה של עץ היו עושין לו בעזרה ויושב עליה. ר' ליעזר בן יעקב אומ' בהר הבית שנ' "ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער

תקיעת חצוצרות בהקהל

המים מן האור ועד מחצית היום וגו' ויעמד עזרא הסופר על מגדל עץ אשר עשו לו לדבר וגו' ויפתח עזרא הסופר לעיני העם וגו' ויברך עזרא את ה' האלקים הגדול ויענו כל העם אמן" (נחמיה ח, ג-ו). ואומ' "ותרא והנה המלך עומד על עמודו במבוא, והשרים והחצוצרות על המלך" (דברי הימים ב, כג, יג).

ובגמ' בסוטה מא ע"ב: "עומד מכלל דישוב... כדאמר רב חסדא בעזרת נשים הכי נמי בעזרת נשים". ובירושלמי סוטה פ"ז ה"ז: "ואמר רב אמאי בשם רבי שמעון בן לקיש אף למלכי בית דוד לא היתה ישיבה בעזרה. מיפטר שסמך לו כותל ויש לו".

ולכאורה אותה המחלוקת שיש בין הבבלי והירושלמי אם הקהל היה בעזרה או בעזרת נשים, היא המחלוקת בתוספתא אם הבימה של עץ היתה בעזרה או בהר הבית. שלר' אליעזר בן יעקב הסובר שהבימה היתה בהר הבית הוא הדין בכל ירושלים, כמו להבבלי שהקהל היה בעזרת נשים, וכמבואר במנחת חינוך (מצוה רפד, [כרך ב עמ' שפח הוצאת מכון ירושלים]) כיון שלהר הבית אין קדושת מקדש, וכן עזרת נשים, ורק לעניין מעלות הביאה המשנה בראש כלים הבדלים בין עזרת נשים להר הבית והחיל עיי"ש.

ובקריית ספר בהל' חגיגה ג, פסק כירושלמי שבעזרה היו קורין כדכתיב "בבוא כל ישראל לראות" (דברים לא, יא), דמשמע במקום שבאין לראות, דהיינו בעזרה, ולבסוף מסיק דברי הירושלמי בסוטה. וזה תמוה שפסק כירושלמי נגד הבבלי.

ונראה על פי קונטרס זכר למקדש פרק א אות ד, שיצא בדבר חדש לפרש דברי הירושלמי חגיגה פ"א ה"א: "הכל חייבין בראייה כו' מתניתא בראיית קרבן אבל בראיית פנים אפילו קטן חייב מן הדא הקהל את העם האנשים והנשים והטף". ובתוס' בחגיגה ב ע"א בד"ה הכל, כתב שהירושלמי חולק על הבבלי. וכתב בזכר למקדש, אמנם לולי דברי רבותי הוי אמינא דלא פליגי כלל. והירושלמי מתפרש כפשוטו בהקדם מה שאמר שגם נשים חייבות, שכן כתיב הקהל את העם וכו' והרי שם בהקהל מדובר, ומה עניין הקהל לראיה, והול"ל גמר ראייה מהקהל. אבל כוונת הירושלמי שראיית ג' רגלים נקראת ראיית קרבן, ראייה שמביא עליה קרבן, ומצות הקהל נקראת ראיית פנים שאין עליה קרבן. וזהו שמסיק בירושלמי שמצות ראיית פנים הכל חייבין, שכן

הרב יהודה גרשוני

כתוב בפרשת הקהל, גם הנשים, ומצוה זו נקראת מצות ראייה, וכמ"ש בבוא כל ישראל לראות, כמו שמצות ראית הקרבן בשלש רגלים היא בעזרה, כמו שאמר בירושלמי בחגיגה פ"א ה"א, כן גם מצות הקהל, שהיא מצות ראייה אחרת, ואי אפשר לצאת בה ידי חובת מצות ראיית הרגל, שהרי קראו הירושלמי בשם אחר. עד כאן דבריו.

יוצא מזה חידוש גדול בפירוש הירושלמי שגם במצות הקהל יש דין ראייה בעזרה מטעם מצות ראייה בלי קרבן דכתיב "בבא כל ישראל לראות". ולפי זה הירושלמי לשיטתו, שסובר שגם קריאת הקהל היתה בעזרה, מפני שנכללה במצות הקהל גם מצוה מיוחדת של ראייה והיא היתה בעזרה, ולפיכך כל הסדר צריך להיות בעזרה, וכן מפרש ה"קריית ספר" כדכתיב בבא כל ישראל לראות, דמשמע במקום שבאין לראות, והפירוש לראות הוא מטעם עצם מצות הקהל, ולא מטעם מצות ראייה של חג.

ולפי זה אפשר שגם הבבלי סובר שמטעם מצות ראייה שישנה במצות הקהל צריכים עזרה, כמו בראית קרבן, אבל לדין קריאת הפרשה אפשר ג"כ בעזרת נשים.

ובזה מוסברים דברי הרמב"ם בהל' חגיגה ג, ב: "כל הפטור מן הראיה פטור ממצות הקהל, חוץ מן אנשים והטף, אבל טמא פטור ממצות הקהל שנאמר בבוא כל ישראל וזה אינו ראוי לביאה". המקור לזה בגמ' בחגיגה ג ע"א. בלחם משנה מבאר דנפיק ממה שאמרו דילפינן ראייה ראייה מהקהל, וכן במאירי חגיגה ג ע"א. והנה לכאורה קשה, כיון שהרמב"ם סתם שטמא פטור ממצות הקהל משמע אפילו טמא מת, והרי הקהל היה בעזרת נשים וטמא מת מדאורייתא מותר בעזרת נשים.

ובמנחת חינוך במצוה תריב ראיתי שמסתפק בכוונת דברי הרמב"ם אם הפטור של טמא הוא רק בטמא זיבה שאינו יכול להכנס, אבל טמא מת שמותר מדאורייתא להכנס בעזרת נשים חייב בהקהל, או שהכוונה של הרמב"ם היא משום דראייה הוקשה להקהל ולכן אפילו המותרין להכנס לעזרת נשים פטורין, כיון שאסורין להכנס לעזרה לשם ראייה פטורים מהקהל מטעם ההיקש.

ולפי הירושלמי יוצא שמכיון שיש מצות ראייה בהקהל בלי קרבן ומצות ראייה היא בעזרה, ואי אפשר לטמא מת להכנס שם, הרי הוא פטור ממצות הקהל

תקיעת חצוצרות בהקהל

אפילו מקריאת פרשת המלך, אף שזה היה לפי שיטת הבבלי בעזרת נשים. וכן פסק הרמב"ם בהל' חגיגה ג, ג. מכל מקום, כיון שאי אפשר לטמא להכנס לראות, ואינו בביאה, פטור אף מקריאה, ולפיכך סתם מהרמב"ם שכל טמא פטור מהקהל.

אבל קשה להעמיס כל זה בשיטת הרמב"ם שלא הביא כלל דין זה שישנה מצות ראית פנים בהקהל בעזרה. ואולי נכלל זה בהלכה שכל הפטור מן הראיה פטור מהקהל, מפני שיש גם בהקהל דין ראיה. וצ"ע בזה.

ולפי טעם זה שבירושלמי יוצא שטמאים שאי אפשר להם להכנס לעזרה מטעם מצות ראיה פטורין מהקהל, ובזמן הזה שאנו טמאי מתים, אנו פטורין מהקהל כיון שאיננו בראית פנים בעזרה, (ואמנם מטעם זה היה רוצה הגרש"ד מורשה,¹ לפטור בזמן הזה מהקהל, אבל הלך בדרך אחרת ודבריו דחוקים מאד).

ג. החובה להקהיל, על המלך או בית הדין?

על מי חלה המצוה של הקהל, "על בית דין הגדול או על מלך?" בזה מסתפק הגאון אדר"ת ז"ל בקונטרס זכר למקדש פרק א אות ב על יסוד מה שכתב הרמב"ם בהל' חגיגה ג, ד שהמצוה להקהילם, היינו לתקוע ולקבצם.

ולי נראה שזוהי מחלוקת בין התרגום יונתן לבין תרגום אונקלוס. בתרגום יונתן לדברים לא, יב, כתוב: "כנושו ית עמא", בלשון רבים, משמע שהחויב להקהיל הוא על הבית דין, אבל בתרגום אונקלוס כתוב על אותו הפסוק: "כנוש ית עמא", בלשון יחיד, משמע שהחויב על המלך, וכפי הקרית ספר, והתוס' יו"ט בסוטה פ"ז פ"ח, שמשנה דיבר כאן ליהושע, ואליו אמר, הקהל את העם. והנה כל דיני תקיעות שיש בהקהל המקור לזה הוא בפרשת בהעלתך "ובהקהיל את הקהל תתקעו" (במדבר י, ז), וכמבואר במראה הפנים בירושלמי מגילה פ"א ה"ד.

---

1. הכונה לרב שלמה דוד כהנא שהיה רב בורשה, לפני שעלה לירושלים. דבריו מופיעים לקמן עמ' 547 ואילך (הערת עורך).

הרב יהודה גרשוני

ובמדרש תנחומא במדבר ט, ט מבואר שזה דוקא במלך: "מה מלך כשהוא יוצא תוקעין לפניו אף אתה עשה לך שתי חצוצרות כסף שבשעה שתהא יוצא ומכניס את ישראל תוקעים בהם". ולפי זה כל דין תקיעות ע"י כהנים במצות הקהל, דילפינן מפרשת בהעלותך, הוא דוקא לפי תרגום אונקלוס, שמצות הקהל היא על המלך. אבל לפי תרגום יונתן שמצות הקהל היא על בית דין הגדול, אין על זה שום רמז בפרשת בהעלותך ששם מדבר בדין תקיעת חצוצרות שהוא על המלך להקהיל את העם, ובזמן מלחמה, ועל קרבנות. ומוכרח שכל דין התקיעות אינו אלא משום תקנה, ואין הבדל בזה בין כהן לזה, כיון שזה לא נכלל בפרשת בהעלותך בדין תקיעת חצוצרות ושהכהנים יתקעו בחצוצרות.

ובזה מוסברים דברי הספרי בפרשת בהעלותך, שכן נאמר שם, שר"ע ענה לר"ט שראה שמעון אחי אמו חיגר ברגלו עומד ומריע, ואמר לו הן, שמא בר"ה וביוה"כ ביובל. ובירושלמי יומא ומגילה והוריות שהובא לעיל: "אמר לו ר"ע שמא לא ראית אלא בשעת הקהל". שינוי הגרסאות תלוי במחלוקת זו. לפי תרגום אונקלוס שדין הקהל הוא למלך להקהיל את העם, ממילא נכללת מצות הקהל בפרשת בהעלותך בדין מלך המקהיל את העם, ושם הלא כתוב "ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות", ולפיכך יש דין על הכהנים לתקוע בהקהל. אבל לפי תרגום יונתן שדין הקהל הוא על בית דין, ממילא אינו נכלל בפרשת בהעלותך, בדין מלך המקהיל את העם, וכמבואר במדרש תנחומא, וכל דין תקיעת חצוצרות בהקהל הוא רק תקנה, ולפיכך אין צורך בכהן, וזר תוקע.

ולפי זה, בירושלמי הזכיר שמא לא ראית אלא בהקהל, ששם יש גם דין כהן, ובזה טענית. והספרי הסובר שלא צריך בהקהל כהן, כתב: "שמא בר"ה וביוה"כ ביובל", שבהקהל אין התקיעות מן התורה, ולא משום סמך, רק מתקנה כדי להקהיל את העם, ולא שייך לטעות בזה. ובילקוט שמעוני (בהעלותך רמז תשכה) הגירסא: "שמא לא ראית אלא בהקהל ור"ה ויוה"כ ביובל".

ובזה מתורץ הרמב"ם, שפסק כתרגום יונתן שהחויב להקהיל את העם הוא על בית דין הגדול וכל דין קריאת פרשת המלך הוא על זקני הדור, ובזמן שיש מלך משום כבוד המלך הוא קורא כמו שמבואר בדבריו בהל' ג, והמלך הוא שיקרא באזניהם. מוכח שאין בזה חיוב, אלא שכך הנהיגו

תקיעת חצוצרות בהקהל

מטעם כבודו של מלך, ודלא כהחינוך (מצוה תריב) והיראים (מצוה רפט). ומכיון שאין עליו חיוב להקהיל את העם, לא נכלל דין זה בפרשת בהעלותך בדין תקיעת חצוצרות להקהיל את העם, ששם הציווי למלך להקהיל את העם, ולא לבית דין הגדול, ואין זו אלא תקנה ולא צריכים על זה כהן אפילו במנהג בלבד.

ספר הקהל

ספר הקהל